

Kirš, Zdeněk

Pokus o vymezení místa a úlohy ČSSR v mezinárodní socialistické dělbě práce

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1965, vol. 14, iss. G9, pp. 123-127

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111650>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ňování zkušenosti z historickospolečenské praxe lidstva. Huláková ve své práci, kterou zamýšlela jako práci syntetickou, podala jen nový doklad o tom, že skutečně nelze přeskakovat fázi důkladné historické analýzy. Pokud jde o problematiku kulturní revoluce, ještě zdaleka není provedena, takže se — řečeno cum grano salis — v jistém smyslu pokusila o nemožné.

Tím není ovšem v nejmenším dotčen fakt, že ve své knize O kultuře a kulturní revoluci napsala velmi dobrá a užitečná prolegomena k danému tématu, na která bude nutno v dalším zpracování problematiky kulturní revoluce navazovat a která se mohou stát východiskem ke skutečně syntetickému dílu, vzešlému ze spolupráce pracovníků nejruznějších vědních oborů majících k otázkám kulturní revoluce co podstatného říci.

Jiří Loukotka

Pokus o vymezení místa a úlohy ČSSR v mezinárodní socialistické dělbě práce

Prohlubující se internacionalizační tendence jednotlivých národních ekonomik socialistických států vyvolala mezi pracovníky teoretického výzkumu velmi živý a přirozeně i žádoucí zájem, jenž v poslední době nachází i rozsáhlý publikační ohlas. Nepřekvapuje proto, že v naší i ve světové ekonomické literatuře se objevilo již několik desítek zásadnějších prací, které se snaží z různých hledisek vysledovat a teoreticky zobecnit reálný pohyb světové socialistické ekonomiky. Zejména pracovníky mladší generace láká tato moderní oblast teoretického výzkumu už svou aktuálností i svrchovaným praktickým dosahem. Patří k nim i Dušana Machová se svou prací *ČSSR v socialistické mezinárodní dělbě práce* (vydalo NPL 1962, 252 str.).

Z objektivních tendencí ekonomického sblížení socialistických zemí si autorka vybrala souvislost svým významem zcela zásadní, totiž vývoj zahraničně obchodních vztahů ČSSR k ostatním socialistickým zemím. Mají-li totiž pracovníci našeho národního hospodářství v knize Dušana Machové nacházet souborné informace o vývoji a o výhledu ekonomické úlohy Československa (což je autorčiným výslovným přáním), aby jejich prostřednictvím mohli „prohlubovat účelnou mezinárodní dělbu práce“, musela zcela záměrně abstrahovat od celé řady jiných souvislostí. Proto Machová nesleduje v knize například vývoj výrobní techniky ani měnicí se funkce vztahů hodnotových, cenových, platebních, měnových apod. Nicméně pokus o formulaci zásadního hlediska, s jehož pomocí pak autorka širě vymezuje obecný rámec mezinárodní socialistické dělby práce, nacházíme již ve vstupní, povýcté teoretické části knihy. Druhá, obsáhlejší část představuje vlastní rozbor geneze mezinárodní socialistické (a zčásti i kapitalistické) dělby práce, kterou Machová sleduje především z hlediska tržních vztahů, a to již od meziválečného období. O tom však později.

Machová však nehodlá vybudovat úvodní partii své knihy jako rozvinutí nějaké „vzorové“ kategorie dělby práce. Proto si úmyslně volí jen některé podstatné momenty, jak již bylo řečeno, probírá je ve zkratce historicky, z čehož jí pak dále vyplývá východisko pro vlastní rozbor mezinárodní socialistické dělby práce. Zdá se však, že v přístupu k této zvolené dílčí struktuře ekonomických souvislostí a zvláště v jejím metodologickém postizení, je Machová leckde hodně poplatná pouhému deduktivnímu postupu. Autorka totiž ne vždy a ne zcela respektuje známou zásadu, že každý vědecký soud má být přímo nebo zprostředkovaně opřen o své zdůvodnění a že má být také verifikován. Zfetelně se to projevuje již při výkladu nutnosti teoreticky diferencovat mezi obecnou tendencí optimálních proporcí výroby a mezi dělbou práce. V minulosti se oba pojmy leckdy nesprávně ztotožňovaly nebo se dělba práce také často chápala jen jako vztah zprostředkovaný a závislý na tzv. zákonu proporcionálního rozvoje. Machová vychází z předpokládané teze, že oba uvedené jevy spolu úzce souvisejí, avšak rozlišují se co do své ekonomické podstaty a mají také relativně samostatný vývoj. Dialektiku jejich vzájemné podmíněnosti však nelze vysledovat — a tím méně prokázat — jen pouhou textovou interpretací známé Marxovy „robinzonády“, již Marx sám užívá polemicky jako zjednodušeného příkladu pro „všechna podstatná určení hodnoty“. V pojetí Machové však tentýž příklad dokazuje, přirozeně že s velmi slabou průkazností, relativní samostatnost proporcionality v rozdělování společenské pracovní doby a dělby práce; ba slouží tu spíše jako doklad neústrojného ztotožňování celku a částí. Je totiž obecně známo (což Machová sama také říká), že výroba životních potřeb, čili výroba materiálních užitečných hodnot, se vždy v historii společnosti dala a děje jen za objektivního předpokladu, že se pracovní doba jistým způsobem rozděluje, a to nezávisle na tom, zda vyrábí jednotlivce (třebas Robinson), nebo nějaký společenský útvar, rodina, obecina nebo moderní společnost výrobců zboží. Vždy se musí ať u jednotlivého výrobce, nebo v celé

společnosti, rozdělovat pracovní dobu tak, aby vznikl optimální poměr mezi různými konkrétními pracovními funkcemi, a tedy i mezi různými životními potřebami lidí. Odhlížíme přitom ovšem od stimulační povahy výrobních vztahů a od stupně zespolednění práce.

Tuto zcela evidentní ekonomickou souvislost není snad třeba dokazovat nezbytným rozdělováním pracovního dne u fiktivního Robinsona. Tím méně pak můžeme z denního pracovního režimu této románové postavy vydedukovat závěr, že ani možnost, ani nutnost zachovávaní proporcí nejsou závislé „zásadně na existenci ani na stupni dělby práce“ (str. 24). Budeme-li však spolu s Machovou tuto jen formální logiku soudu absolutizovat, pak musíme souhlasit i s tím, že různorodost životních potřeb lidí (a ne mechanického součtu Robinsonů) vytváří jen „speciální podmínky (u Machové nepodtrženo) i pro rozvrhávání (!) společenské pracovní doby“ (str. 23). Zde se tedy jeví očividná protikladnost tvrzení. Nelze proto kauzální příčiny společenského rozdělování pracovní doby dokázat z existence nějakého „izolovaného“ ostrovního samotáře, jenž navíc „při ztroskotání lodi zachránil hodinky, hlavní knihu, inkoust a pero“, a začíná si „hned jako pravý Angličan sám o sobě věst účty“ (K. Marx, Kapitál I, 1953, str. 94.)

Nevelký rozsah celé knížky a zejména pak její úvodní teoretické části zajisté Machové nedovolily provést podrobnější konkrétně historický rozbor vývoje vztahů proporcionality a dělby práce. V tom případě bylo ovšem nutno tento složitý, vnitřně diferencovaný vztah vyvozovat z reálných a ověřených premis. Do argumentace by se pak Machové nevloučil místo důkazů rozpor, a to mezi společenským a „jedinečným“ proporcionalním rozdělováním pracovní doby na straně jedné a mezi dělbou práce na straně druhé. Souhrnně řečeno: Machová tu považuje hotový výsledek ekonomické analýzy za správný, jaksí jen kvůli zdánlivé přesvědčivosti ekonomických faktů samých. Méně si již ověřuje metodologickou cestu, jakou se k těmto závěrům dostala. Tím se ovšem v jisté míře znejasnil skutečný ekonomický obsah kategorií proporcionality a dělby práce, jež mají ve vědeckém programování vzájemné spolupráce socialistických zemí stěžejní funkci.

Pokud jde o vědeckou průkaznost práce, musíme být značně shovívaví také ke způsobu, jímž Machová teoreticky vyvozuje specifické místo a úlohu mezinárodní socialistické dělby práce. Zde se totiž pohybuje především v mezích abstraktních výměrů; navíc připomíná stručný výklad celého problému spíše systém rozepsaných apriorních tezí, vyvozovaných téměř výlučně z nejobecnějších ekonomických zákonů. Práví se tu (str. 27), že socialistická mezinárodní dělba práce je svou „podstatou“ územní dělbou práce. A poněvadž se z výrobních vztahů odvozují také ekonomické zákony platné v socialistické společnosti, určují se tím i zákonitostí formulující mezinárodní dělbu práce. A dále už je vše zdánlivě jasné: kvalita socialistické dělby práce se diametrálně liší od mezinárodní dělby práce za kapitalismu, neboť kritérium této kvalitativní určenosti vězí prý v „cílech“, jež sleduje rozvoj mezinárodní dělby práce v obou formacích, a cíl je opět zásadně motivován základními ekonomickými zákony. Podle tohoto „zákonologického“ diferenciačního klíče vypadá ovšem za socialismu vše opačně než za kapitalismu, i funkce ekonomie času, i dělba práce, i její ekonomická podstata: o té konečně nemusíme v podstatě vůbec nic říci. A když už je jednou vše dovoleno, proč také víceméně volně nezaměňovat podstatu a formu jevu, či cíl a prostředek atp.?

Některé nepřesnosti tohoto druhu vznikly nepochybně zásluhou jisté nekritické formulační „lehkosti“, s níž Machová v dobré popularizační snaze vlastně jen vyplňuje vytčenou koncepci spisku. Nelze přitom ovšem nezapomenat také značnou obtížnost celého tématu, plynoucí zejména z nedostatku praktických i teoretických zkušeností z rozvoje socialistické dělby práce. Není pak divu, že nám vůbec dosud chybějí práce syntetičtější, které by analyzovaly vývoj dělby práce strukturně s přihlédnutím k historické spojitosti kapitalismu a socialismu tak, aby současně zachytily specifické rysy postupného kvalitativního „přerůstání“ staré mezinárodní dělby práce v novou, socialistickou. Každé zkoumání nových, současných ekonomických problémů naráží do jisté míry na nedostatečné zpracování a promyšlení výchozích, obecně teoretických premis. I když to neplatí o výchozích formulacích marxistického chápání ekonomického obsahu společenské dělby práce, přece jen se v jeho konkrétním výkladu nabízí často cesta nejmenšího odporu. Místo zkoumání společenské dělby práce jako vývojové zákonitosti, jež se v různých modifikacích prosazuje prostřednictvím specifických zákonů kapitalistické a socialistické formace, ulpívá se často na srovnání a na popisu vnějších znaků a na konvenční deduktivní metodě. Výchozí obecná teze pak budí zdání abstrakce spíše smluvené a dále nezduvoditelné, s níž stačí jen konfrontovat a „poměřovat“ konkrétní historickou skutečnost. Takto ovšem nelze postihnout specifičnost vnitřně rozporného vývoje socialistické ekonomiky a obcházejí se tím i historické modifikace podstatných stránek zákona rozvoje společenské dělby práce.

V určité míře se i v práci Machové uplatňují některé metodické znaky formalizujícího postupu, jdoucího od obecně platných schémat (ekonomických zákonů) k závěrům obecně sice nikoliv nepravdivým, avšak málo objevným a málo přesvědčivým. To platí např. o známém poznatku, že kapitalistická dělba práce rozdělila země na průmyslové a agrární, že dále toto rozdělení prohlubuje a stále tak zvyšuje propastné rozdíly v jejich celkové ekonomické úrovni (str. 29), kdežto zásluhou mezinárodní socialistické dělby práce se zase ekonomická úroveň zemí socialistické soustavy neustále sblížíje atd. Nechceme zde rozprádat akademické spory; jak se však máme tvářit — vyzbrojeni těmito aprioristickými teoretickými měřítky — na nezvratnou skutečnost bouřlivého rozvoje národních ekonomik tzv. rozvojových států?

Chápeme-li ekonomickou účinnost kapitalistické dělby práce ve smyslu hlubinné objektivní tendence, pak přirozeně nelze o závěrech Machové pochybovat. Přesto však zůstává „... v průběhu rozvoje socialismu samozřejmě neměnná společenská funkce dělby práce — sloužit rozvoji výrobních sil společnosti, jak trvá od začátku lidské civilizace“ (str. 30). Zjevně tu chybí vysvětlení relativně neměnné stimulační funkce dělby práce vzhledem k rozvoji výrobních sil společnosti. A téměř vůbec bez důkazů zde zůstává zprostředkovaný (progresivní nebo naopak regresivní) účinek dělby práce, vyplývající ze závislosti na povaze výrobních vztahů zkoumaných společenskoeconomických formací. Zdůrazníme-li přitom jen obecně historickou proměnnost konkrétních forem dělby práce, pak tím vlastně pouze konstatujeme určitou časovou posloupnost povrchových jevů, jak je poskytuje objektivní rozvoj společenské dělby práce ve své jevové formě. A vše, co na této rovině vyvozujeme ve prospěch pozitivní síly mezinárodní socialistické dělby práce, musí nutně vyznít jen jako dobře logicky skloubený program současných a budoucích úkolů při sblížování národních ekonomik socialistických států, avšak komplexní obraz rozporného vývoje mezinárodní socialistické dělby práce zůstává jen v hrubých obracech a nespecifikován.

Vlastní rozbor jednotlivých druhů dělby práce provádí Machová z hlediska reálných perspektiv, jak se rysují v hospodářských vztazích socialistických zemí. Koncepti svého výkladu založila autorka na předloze známého Marxova druhového členění materiální společenské výroby, tj. přejala typologická označení dělby práce obecné, zvláštní a jednotlivé. Poněvadž obecná dělba práce vyjadřuje objektivní možnost mezinárodní (také ovšem územní) specializace výroby, chápe ji Machová především jako typický rys kapitalistické, tj. koloniální a vykořisťovatelské dělby práce, jež v minulosti vyvolala a dodnes zachovává diferenciaci zemí jednak na agrární a surovinové, jednak na země s vyspělým zpracovatelským průmyslem. Mezinárodní socialistická dělba práce se naopak bude — podle Machové — vyvíjet jako zvláštní dělba práce, čili jako specializace uvnitř hlavních odvětví výroby na pododvětví a obory, na jednotlivé druhy a typy výrobků v rámci oborů atd. Ve zdánlivém rozporu s tím, co se výše říká o zásadním účínu obecné a zvláštní dělby práce, píše Machová dále, že i mezi vyspělými kapitalistickými státy se v posledních letech rozvíjí zvláštní dělba práce, velmi patrná zejména ve zpracovatelském průmyslu. Tato skutečnost má svůj širší ekonomický základ: totiž rychlá strojová a technologická modernizace výrobních procesů předpokládá také velkou sériovost a stejnorodost výrobků, čímž se podstatně urychluje i proces specializace vyráběné produkce. (Dělbu práce a specializaci pokládá Machová za synonyma.) Lze proto bez nesnází vyzorovat, že při relativně vyrovnané ekonomické úrovni vyspělých kapitalistických států objektivně stále zřejměji prosazuje právě tato zvláštní, hlavně vnitroodvětvová a vnitrooborová mezinárodní specializace. Jinak řečeno: jednotlivé národní ekonomiky se postupně „spojují“ zásluhou obecné tendence mezinárodní specializace výroby a intenzita této integrace je potenciálně závislá na míře pokroku moderních výrobních sil a přirozeně také na ekonomické úrovni zúčastněných zemí. V tomto smyslu je možno pokládat obecnou tendenci mezinárodní dělby práce (specializace) za jistý ukazatel směru vývoje i pro socialistickou světovou soustavu (str. 37).

Je škoda, že tato podnětná úvaha postrádá vyhraněnějšího teoretického zaměření, jež by proniklo od pouhé formální systematizace tezí k jejich hlubším reálným politickoekonomickým souvislostem a jež by postihlo i rozpory a konflikty, které budou vývoj zvláštní dělby práce v systému zemí socialistické soustavy nezbytně provázet. Rozboru integrujících procesů v zespolečenštěné výrobě, které jsou společné nebo obdobné pro kapitalismus i pro socialismus, zůstala tedy Machová leccos ještě dlužna.

V jiné části knihy se autorka ovšem svým způsobem zamýšlí nad tím, jakými vhodnými cestami a prostředky uvolnit maximální prostor pro rozvoj výrobních sil sjednocující se socialistické ekonomiky. Uvádí také celou řadu námětů a návrhů, jimiž je možno postupně překonávat starou dělbu práce. Hledisko účinné efektivnosti výroby aplikuje Machová na některé obecné i specifické podmínky, k nimž se musí v budoucnu přihlížet při specializaci

společenské výroby, např. v zemědělství, v energetickém, chemickém a lehkém průmyslu, zejména pak ve strojírenství. Machová tu ovšem nemohla ještě komplexněji shrnout a posoudit delší časový úsek vědomě plánované a řízené činnosti mezinárodní socialistické dělby práce, a to prostě proto, že v době, kdy svoji práci psala, tu v podstatě ještě žádné takové zkušenosti nebyly. Bez trvalejšího významu však nezůstávají její úvahy o vztahu mezi opímalými specializací a mezi přiměřenou komplexností jednotlivých národních ekonomik socialistických zemí. Také způsob, jímž vysvětluje závislost této složité souvislosti na odlišných přírodních a ekonomických podmínkách, na nestejných tradicích výroby atd., je myšlenkově velmi podnětný.

Tímto širokým teoretickým rámcem Machová vlastně teprve uvádí hlavní, druhou část své knihy, měřeno ovšem rozsahem stran. Podrobně se tu zabývá vývojem struktury směny zboží mezi CSSR a ostatními socialistickými zeměmi. Z mnoha různých forem dělby práce vyjímá pouze zahraniční obchod, jenž jí slouží jako zprostředkovaný sice, avšak velmi konkrétní a dlouhodobě sledovatelný ukazatel sblížení ekonomické úrovně socialistických zemí. Statisticky rozsáhlé dokumentovaný historický vývoj zahraničně obchodních vztahů Československa tvoří tedy paralelu, na níž zkonstruovala zjednodušený „model“ vzniku a rozvoje mezinárodní socialistické dělby práce. Pro výklad si Machová zvolila čisté deskriptivní metodu, takže u ní převažuje výběr a klasifikace faktů; z nich pak sestavila jakýsi časový průřez tržních vztahů a sledovala jej již od předválečného období až do roku 1960.

Tim však máme zároveň před sebou dílčí úsek nejdůležitějších sociálně ekonomických a strukturálních přeměn našeho hospodářství. Nicméně změny zahraničního obchodu samy o sobě ani změny vyvolávané stupňujícími se zásahy národohospodářských plánů jednotlivých socialistických zemí nevyjadřují adekvátně složitý proces postupného, vědomě řízeného utváření mezinárodní socialistické dělby práce. Za těchto předpokladů není přirozeně snadné vysledovat a po etapách přesně zachytit linii přerůstání obecné dělby práce (hotové výrobky za suroviny) v dělbu práce zvláštní (specializaci v rámci odvětví a oborů). Musíme totiž přitom brát v úvahu také příčiny, které způsobily nikoliv dostatečně účinné řešení některých podstatných rozporných stránek ve vývoji naší ekonomiky, stránek projevujících se již v průběhu sledovaného období skrytě nebo zjevně a majících rovněž významný vliv na změny v kvalitě dělby práce. Machová si ovšem takto otázku neklade, avšak v celé řadě údajů o některých deformacích a výkyvech ve struktuře tržních vztahů nacházíme na ni aspoň nepřímou odpověď.

Způsobem zpracování připomíná tato druhá část knihy popisnou kapitolu z dějin národního hospodářství, ne ovšem zcela důsledně metodicky a věcně sjednocenou. Machová totiž historický sled dělby práce „přerušila“ zhruba v roce 1955 a vložila do knihy zvláštní pasáž, jejíž obsah lze snad označit jako komentovaný výklad protokolů ze šestnácti posledních zasedání Rady vzájemné hospodářské pomoci. Ať už tím sledovala autorka jakýkoli skrytý cíl, neprospělo to v žádném případě celistvosti koncepce. Nebylo snad vhodnější přiřadit tento oddíl k závěrečné dokumentační příloze o základních principech mezinárodní socialistické dělby práce?

Dostane-li se trpělivý čtenář až k závěrečné kapitole o perspektivách a úkolech, pak v ní právem očekává již komplexněji shrnutí podstatných ekonomických souvislostí, jež jsou typické pro mezinárodní socialistickou dělbu práce. A zejména bychom se chtěli něco více dovědět o konkrétních, byť i dílčích poznatcích o specifické úloze CSSR. Ve skutečnosti však Machová i zde pokračuje v převážně extenzivní stavbě své práce, jenž nyní ve zkrácené a tradiční formě „stručných závěrů“. Čekali bychom tu např. hlubší pohled na otázku vyrovnávání ekonomické úrovně socialistických zemí a také zamyšlení nad některými aspekty hodnotového zákona atd. Nebo přihlédnutí k vzájemné podmíněnosti tempa ekonomického růstu socialistických zemí, a to v souvislosti s určujícím vlivem „sjednocování“ výrobních sil světové socialistické společnosti. Důležitou formou rozvíjení mezinárodní socialistické dělby práce je v současné době zvláště koordinace národohospodářských plánů jednotlivých zemí a plánování mezinárodních proporcí výroby vůbec. Zásluhné by zajisté bylo osvětlit i tuto souvislost hlouběji z hlediska stupně zapojení jednotlivých zemí do mezinárodní socialistické dělby práce i z hlediska dosažené ekonomické úrovně a komplexnosti národohospodářských celků apod. Existuje-li ve vývoji národních hospodářství socialistických zemí s relativně nižší ekonomickou úrovní určitá tendence, jež směřuje k tvorbě národohospodářských komplexů (což přirozeně vyvolává značné změny ve struktuře zahraničního obchodu), pak lze právem předpokládat, že mezinárodní socialistická dělba práce se nerozvíjí striktně jen podle zákonů zboží výroby. A znovu se zde z tohoto zorného úhlu objevuje otázka specializace, vědeckotechnické spolupráce, vzájemných úvěrů, tzv. nenávratné pomoci atd. V jakém rozsahu a jak účinně se mohou všechny tyto složky promítat do úspor společenské

práce a jakými vhodnými ekonomickými a politickými opatřeními lze řešit rozpor mezi rozdílnou ekonomickou úrovní socialistických zemí a tedy i rozpor daný různým stupněm zapojení do mezinárodní socialistické dělby práce, to vše bychom alespoň v hrubých rysech mohli v závěru knihy očekávat. Z tohoto hlediska splnila knížka D. Machové svůj úkol jen zčásti.

Škoda, že knize chybí rovněž širší poznámkový aparát a seznam použité literatury. I tyto vnější znaky vědeckého aparátu knihy a jistá stylistická nevyváženost spolu s některými nedostatkami v provádění genetického i věcného rozboru řadí knihu Dušany Machové mezi víceméně popularizující publikace, v nichž převažují propagační a obecně informativní cíle.

Zdeněk Kříš

Podnětná práce z dějin Komunistické internacionály

Zhodnocení historie formování politických teorií na půdě Komunistické internacionály tvoří v jistém smyslu důležitý předpoklad pro správné posouzení dějin komunistických stran jednotlivých zemí a pro vymezení vzájemného vztahu obecného a zvláštního v mezinárodním dělnickém hnutí. Proto této problematice věnuje v posledních letech zvýšenou pozornost marxistická historiografie v mnoha zemích.

Významným příspěvkem naší historické vědy k dějinám kominterny je kniha Františka Hrbaty, *Komunistická internacionála a protifašistické hnutí v letech 1933–1935* (vydala Universita Karlova ve SPN, 1963). Patří nesporně mezi nejvýznamnější historické práce vydané u nás v roce 1963. Avšak na rozdíl od prací, které autoři založili na velkém množství archivního materiálu, douedávna pro badatele prakticky nepřístupného (např. Jan Křen, Do emigrace, T. Brod, E. Čejka, Na západní frontě aj.), vytkl si Hrbata za cíl překonat především zjednodušenosti a nesprávnosti tradované ve výkladu vzniku a uplatňování nové politické linie v mezinárodním komunistickém hnutí, která vznikala v souvislosti s nástupem hitlerovského fašismu.

Hrbatova kniha je hlavně prací politickoteoretickou, vycházející z historických zkušeností protifašistických bojů. Prolínání metodiky historické práce s metodikou vědeckého komunismu se projevuje téměř v celé publikaci a tvoří jednu z jejích výraznějších předností. Záměrným řešením vztahu historických zkušeností a politické teorie překonává Hrbata úspěšně, i když ne zcela důsledně, deformace vztahu mas a vůdců v obdobných historických pracích z období kultu osobnosti.

Autor patří mezi nepočetný okruh našich historiků, kteří se delší dobu soustavně zabírají dějinami kominterny. Práce je výsledkem usilovného studia v letech, kdy se této problematice nevěnovala potřebná pozornost. Hrbatova kniha je tedy činem značně průkopnickým. Z technických důvodů byl původně větší rozsah práce značně omezen. Snad proto není v knize podán rozbor současného stavu bádání na uvedeném úseku, ani rozbor literatury (je pouze uveden soupis literatury, z níž autor čerpal), zejména je škoda, že není uvedena kritika soudobé nemarxistické literatury o kominterně, která není bezvýznamná jak co do rozsahu, tak i po stránce široké publicity. V důsledku toho může těžko čtenář posoudit náročnost a obtížnost autorovy práce.

V prvních dvou částech knihy, nazvaných „Významné zkušenosti“ a „Zrod taktiky jednotné a lidové fronty“, objasňuje Hrbata celou šíři mezinárodních zkušeností, z nichž vycházel později VII. kongres KI. Výstižně v těchto částech dokládá, jak přirozeně nová taktika mnoha národních sekcí KI vycházela z taktiky jednotné fronty uplatňované v mezinárodním komunistickém hnutí v dvacátých letech a na počátku třicátých a jak se v prvních protifašistických bojích značně živelně, z důvodů praktické potřeby zvýšit účinnost protifašistických bojů, přeměňovala postupně v nejrůznější širší protifašistická akční spojení. Celá kniha je prostoupena autorovým úsilím prokázat, že nová strategickotaktická linie VII. kongresu KI je především vědecky zevšeobecněnou zkušeností dělnického hnutí.

V kapitolách o významných zkušenostech obrací Hrbata pozornost čtenáře na jevy, které byly při studiu vytváření taktiky lidové fronty značně opomíjeny. Vychází nejen ze zkušeností francouzských a španělských, jejichž zpracování byla již v literatuře věnována větší pozornost, ale vrací se až k jednání o akční jednotě mezi Independent Labour Party a KS Anglie v první polovině roku 1933. Z hlediska svého záměru obsírně vysvětluje význam protifašistického kongresu v Amsterodamu v roce 1932 a protifašistického evropského sjezdu v červnu 1933, které položily základ tzv. amsterodamsko-pleyelského hnutí, jež obohatilo protifašistické hnutí o poznání potřeby a možnosti opřít hnutí o organizovanou bázi proti-